

TSHIVENDA

Mutevhe wa bugu dza u vhala dza Mutheo wa fhasi

Rekhodo ya u vhala

Dzina la mugudiswa

Gireidi _____

BUGU DZA TSHIVENḌA	MAIPFI A U VHALWA NGA NḌOWEDZO	MIBVUMO	DATUMU NA TSAINO YA MUDEDEDZI	DATUMU NA TSAINO YA MUBEBI
--------------------	--------------------------------	---------	-------------------------------	----------------------------

ḌIGA ★

Vula vala	ḷanga, ngafhi, buvhi	ḷ, ḷ		
Hai!	nga, elekanya, ḍi	dz		
Eḍela	ndi, ngo	ḍ, vh		
Baba vha lela Nana	kha, ḍi, eḍela	fh, vh		
Muzika	phosho, ndi, tshi, vha	ḷ, dz		
U mona	ḍa, tshi, nga, ḍi	kh, vh		
Shavha!	shavha, ḍo, zwo	ḷ, ḷ, vh, tsh		

ḌIGA ★★

Ri a nikela	TSEDZULUSO: nga, ndi ḷISWA: mitshelo, mabvani	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, dz, vh ḷISWA: zw		
U kunakisa	TSEDZULUSO: ndi, nga ḷISWA: inwi, mashika, ḷaḷaa	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, ḷ, dz, kh, vh		
Ola u gere	ḷISWA: nḍou	TSEDZULUSO: ḷ, dz, vh ḷISWA: mb, zw, tsh		
Vhala	TSEDZULUSO: ndi ḷISWA: mme, tshanga	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, ḷ, vh ḷISWA: kh, zw, tsh		
Haya	TSEDZULUSO: ndi ḷISWA: nnyi, zwoḷhe, shango	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, dz, vh ḷISWA: fh, mb, zw		
U hevhedzana	TSEDZULUSO: ndi ḷISWA: tshiphiri	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, dz, kh, vh ḷISWA: ng, zw, tsh		
Ndi linga ḷa nnyi?	ḷISWA: nnyi, thi, maanḍa	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, dz, kh, vh ḷISWA: nd, ng		

ḌIGA ★★★

Thusani!	ḷISWA: tsa	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, dz, fh, ng, vh, tsh ḷISWA: th		
Lwendo	TSEDZULUSO: nga ḷISWA: lwendo, Gautrain	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, ḷ, dz, fh, kh, mb, zw, tsh ḷISWA: nd, th		
Fasitere ḷo kwashea	TSEDZULUSO: ndi, nnyi, Mme ḷISWA: pfarelo	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, ḷ, dz, fh, kh, ng, vh ḷISWA: kw, sh		
Lufuno u ngafhi?	TSEDZULUSO: ndi, maanḍa ḷISWA: swika, ndo, vhatthu, tswina	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, ḷ, dz, fh, kh, ng, vh, tsh ḷISWA: sh		
Ee, Vho-Ḍoho!	ḷISWA: pfa, dzhene	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, dz, fh, kh, mb, ng, vh, zw, tsh ḷISWA: nḍ, th, ḷḷ		
ḷḷo	ḷISWA: dzhena, mwemwela	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, ḷ, dz, kh, mb, vh, tsh ḷISWA: nd, ny, ph		
Ri tamba mudzumbamo	TSEDZULUSO: mme ḷISWA: ḍiphina, noḷhe, roḷhe, nngwana	TSEDZULUSO: ḍ, ḷ, ḷ, dz, fh, kh, mb, ng, vh, zw, tsh ḷISWA: nd, th		

BUGU DZA TSHIVENḐA	MAIPFI A U VHALWA NGA NḐOWEDZO	MIBVUMO	DATUMU NA TSAINO YA MUDEDEDZI	DATUMU NA TSAINO YA MUBEBI
-----------------------	-----------------------------------	---------	-------------------------------------	----------------------------------

ḐIGA ★★☆☆

Muḑa u renga zwiambaro	TSEDZULUSO: mme ḐISWA: khotsi, muḑadzi, hemmbe, munna	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, th, vh, zw, tsh ḐISWA: sw, ḑh		
Kherotse khulusa	TSEDZULUSO: mme ḐISWA: kherotse, nthihi, mmbudze	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, th, vh, tsh ḐISWA: bv, ḑh		
Lutamo kararu	TSEDZULUSO: swika ḐISWA: nnditsha, ḑavhanyedza, nḑe	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, th, vh, zw, tsh ḐISWA: lw		
Muya na ḑuvha	TSEDZULUSO: maanḑa, lwendo ḐISWA: vhuḑwe, nḑe, badzhi, muḑadzi, phanḑa	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, sh, th, vh, zw, tsh ḐISWA: bv, nn, ḑh		
Vhulungelani Ḑi ḑaho	TSEDZULUSO: swika ḐISWA: lwa, ḑiphina, nḑala	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, sh, th, vh, zw, tsh ḐISWA: ny, nz, pf		
Swobo ya matombo	TSEDZULUSO: nnyi ḐISWA: Ḑiḑwe, nḑala, kherotse, kwa, nyala	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, vh, zw, tsh ḐISWA: sw		

ḐIGA ★★☆☆

Muvhuḑa na tshibode	TSEDZULUSO: nḑou, phanḑa, nḑe ḐISWA: phukha, ḑuvḑwa, pfunzo	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, bv, dz, fh, kh, mb, nd, ng, sh, th, ḑh, vh, zw, tsh ḐISWA: mv, ḑw, pf		
Nda u na mbevha	TSEDZULUSO: nḑe, pfa, maanḑa, Ḑiḑwe, kwa, nnditsha, pfarelo ḐISWA: nḑila, vhahulwane, fashwa, akwo	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, sw, th, ḑh, vh, zw, tsh ḐISWA: ny, ph		
Ri baka na makhulu	TSEDZULUSO: nḑe, phanḑa ḐISWA: zwangḑa, zwivangwa, mapfura, vanilla esentse, ḑodzawaho	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, bv, dz, fh, kh, mb, nd, ng, ny, pf, sh, sw, ḑh, vh, zw, tsh ḐISWA: lw, dzh		
Ḑorobo ya hashu	TSEDZULUSO: nḑe, inwi ḐISWA: ḑwala, ipfi, ndapfu, ambulense, dziḑanga, muḑwe	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, mb, nd, ng, ny, sh, sw, th, ḑh, vh, zw, tsh ḐISWA: lw, nḑ, nz, ph, ts		

ḐIGA ★★☆☆

Afrika Tshipembe ḑashu	TSEDZULUSO: ḑuvḑwa ḐISWA: dzisente, didinngwe, mphwe, mitswu, xaledzhuni	TSEDZULUSO: ḑ, Ḑ, ḑ, dz, fh, kh, lw, mb, nd, nḑ, ng, ḑw ny, pf, ph, sh, sw, th, ḑh, vh, zw, tsh ḐISWA: ts, ngw, nzh		
---------------------------------------	--	---	--	--

Kha mudededzi

Kha vha shumise rekhodo iyi ya u vhala u sumbedza mvelalaphanḁa ya u vhala ya vhagudiswa vhavho. Muḁwe na muḁwe wa vhagudiswa a vhe na rekhodo yawe ya u vhala.

Hu na maga o fhambanaho kha mutevheṭṭhaḁu wa bugu dza u vhala dza *Vula Bula*. ḁaledzi dzi re kha bugu dzi sumba ḁiga. Mugudiswa o fanela u vhala na u pfesesa bugu dzoṭṭhe kha ḁiga ḁiḁwe na ḁiḁwe, u pfesesa na u kona mibvumo na maipfi a u vhalwa ngu u vhona kha ḁiga ḁeneḁo a sa athu u fhirela kha ḁaledzi dza ḁiga ḁi tevhelaho.

ZWA NDEME

ḁiga ḁa ḁaledzi nthihi (★): ḁi na bugu dza sumbe

ḁiga ḁa ḁaledzi mbili (★★): ḁi na bugu dza sumbe

ḁiga ḁa ḁaledzi tharu (★★★): ḁi na bugu dza sumbe

ḁiga ḁa ḁaledzi nna (★★★★): ḁi na bugu dza rathi

ḁiga ḁa ḁaledzi ṭhanu (★★★★★): ḁi na bugu dza nna

ḁiga ḁa ḁaledzi rathi (★★★★★★): ḁi na bugu nthihi

- Kha Gireidi ya 1, vhagudiswa vhoṭṭhe vha thoma nga bugu dza ḁiga ḁa ḁaledzi nthihi (★).
Vha fhirela kha bugu dza ḁaledzi mbili (★★), u ya nga u ralo.
- Kha Gireidi ya 2, vhagudiswa vhanzhi vha ḁo thoma nga bugu dza ḁiga ḁa ḁaledzi tharu (★★★).
Vha fhirela kha bugu dza ḁaledzi nna (★★★★), u ya nga u ralo.

Bugu dza u vhala dza *Vula Bula* ndi dzo tepaho. Vhana a vha vhoṭṭhe a vha vhali bugu dza ḁiga ḁiṭhinga nga tshifhinga tshithihi. Bugu dzi sa konḁiho dzi takadza u fana na dzi konḁaho. Vhagudiswa vha nga kha ḁi fhirela gireidini i tevhelaho na rekhodo yavho ya u vhala, u bva kha Gireidi 1 u ya kha ya 2 na u bva kha ya 2.

Bugu idzi dzo lugela u vhalwa nga vhagudiswa nga vhavhili vhavhili kana nga mutihi muthihi sa zwe zwa sumbedziswa kha CAPS (p. 14) u ri zwi itwe nga mis i.

Kha vha tendele mugudiswa u vha vhalela nganea musi o no lugela na u ḁi fhulufhela uri a nga vhala, vha mu vhudzise mbudziso dza u linga u pfesesa uri vha vhe na ngoho u ri o pfesesa nganea na zwifanyiso. Vho fushea uri mugudiswa u kona u vhala na u pfesesa nganea, vha saine rekhodo ya u vhala. Mugudiswa a nga kha ḁi khetha bugu i tevhelaho ya ḁiga ḁeneḁo, arali ofhedza bugu dzoṭṭhe dza ḁiga ḁeneḁo a nga fhirela kha ḁiga ḁi tevhelaho.

Bugu idzi dzo lugela na u vhalwa hayani. Kha vha tendele vhagudiswa u ya u vhalela vhabebi (vhaṭhogomeli) bugu dze vha fhedza u dzi vhala kiḁasini. Vhabebi na vhona vha saina na u ḁwala ḁuvha kha rekhodo ya u vhala.

Kha mubebi (muṭhogomeli)

ḁwana vavho u ya tshikoloni u guda nḁila dza u vhala. U na tshifhinga tsha u ita nḁowedzo ya u vhala na mudededzi, fhedzi izwo a zwo ngo lingana! U thusa vhana vhaṭuku u bveledza phanḁa u vhala, ro fanela u vha nea tshinga tsha u vhala hayani ḁuvha na ḁuvha. Vhana vha takalela u sumbedza zwe vha zwi guda tshikoloni mahayani avho. Musi ḁwana vavho a tshi ḁa hayani o fara bugu na rekhodo ya u vhala, kha vha mu ḁee tshifhinga tsha uri a vha vhalele. Kha vha ambe nga zwifanyiso na u vhudzisa mbudziso u vhona uri u a pfesesa nganea. Nga mura hu ha zwenezwo vha saine rekhodo ya u vhala. Tsaino yavho i amba uri ḁwana vavho o vhala na u pfesesa iyo bugu. U ḁo konaha u fhirela phanḁa nga i tevhelaho.